

ב"ה

התקשרות

קונטרס שבועי לאנ"ש חסידי חב"ד לחיזוק ההתקשרות
לכ"ק אדמו"ר רבי מנחם מענדל בהרה"ק רלו"י מליובאוויטש
זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שיחות • אגרות • פניני חסידות לפה"ש • הלכות, מנהגים וטעמיהם • ניצוצות • זמנים

א'לד

ערב שבת קודש
פרשת בחוקותי
ט"ז באייר התשע"ד

יוצא לאור עלידי
מכון ליובאוויטש שעליד
צעירי אגודת חב"ד באה"ק ת"ו - המרכז

מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם

ט"ז באייר ה'תשע"ד - כ"ג באייר ה'תשע"ד

יום	יום בחודש	ג' פרקים ליום	פרק א' ליום	ספר-המצוות
ו'	ט"ז באייר	הלי תרומות פרק ד-ו.	הלי מכירה פרק יט.	מל"ת קנד.
ש"ק	י"ז באייר	פרק ז-ט.	פרק כ.	מל"ת קלג. קלד.
א'	י"ח באייר	פרק י-ב.	פרק כא.	מל"ת קלה. קלו.
ב'	י"ט באייר	פרק יג-טו.	פרק כב.	מל"ת קלז.
ג'	כ' באייר	הלי מעשר.. בפרקים אלו. פרק א-ג.	פרק כג.	מ"ע קכו.
ד'	כ"א באייר	פרק ד-ו.	פרק כד.	מ"ע קכו.
ה'	כ"ב באייר	פרק ז-ט.	פרק כה.	מ"ע קכו.
ו'	כ"ג באייר	פרק י-ב.	פרק כו.	מ"ע קכו.

זמני השבוע*

צאת הכוכבים	שקיעת החמה***	מנחה גדולה	חצות היום והלילה	סוף זמן ק"ש	זריחת החמה	זמן ציצית ותפילין	עלות השחר**		תאריך
							72 ד' לפני הזריחה	120 ד' לפני הזריחה	
7.58	7.31.3	1.12	12.37	9.08	5.51	4.46	4.21	3.19	ו', ט"ז באייר
7.59	7.32.0	1.12	12.37	9.08	5.50	4.46	4.20	3.18	ש"ק, י"ז באייר
7.59	7.32.7	1.12	12.37	9.08	5.49	4.45	4.19	3.16	א', י"ח באייר
8.00	7.33.3	1.12	12.37	9.07	5.49	4.44	4.18	3.15	ב', י"ט באייר
8.01	7.34.0	1.12	12.37	9.07	5.48	4.43	4.18	3.14	ג', כ' באייר
8.02	7.34.7	1.12	12.37	9.07	5.48	4.43	4.17	3.13	ד', כ"א באייר
8.02	7.35.3	1.12	12.37	9.07	5.47	4.42	4.16	3.12	ה', כ"ב באייר
8.03	7.36.0	1.12	12.38	9.06	5.47	4.41	4.15	3.11	ו', כ"ג באייר

* הזמנים מתייחסים לאזור המרכז. באזור ההרים והעמקים יש שינויים שעשויים להגיע למספר דקות.
 ** לגבי זמן עלות השחר הנהוג בחב"ד קיימות שלוש דעות. הבאנו את הזמנים לפי הדעה המוקדמת ביותר והמאוחרת ביותר, וראוי להחמיר לפי העניין.
 *** זמני השקיעה כאן הם לפי השקיעה הנראית. אולם אדה"ז בסידורו (יסדר הכנסת שבת) מכיר בשקיעה האמיתית, המאוחרת ממנה "בכמו ארבע מינוטין" (לשון אדה"ז שם. שיעור התלוי במיקום ובעונות השנה).

זמני הדלקת הנרות וצאת השבת

פרשת	ירושלים		תל-אביב		חיפה		באר-שבע	
	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש
בחוקתי	6:54	8:11	7:09	8:13	7:02	8:15	7:11	8:12
במדבר	6:59	8:16	7:14	8:19	7:07	8:20	7:15	8:17

עורך אחראי: לוי יצחק שייקביץ • עורך: נחמיה קפלון • הגהה: יוסף יצחק אולידורט

מו"ל: מכון ליובאוויטש שעליד צעירי-אגודת-חב"ד באה"ק ת"ו - המרכז

יור: הרב יוסף יצחק הכהן אהרונב

כתובת: ת"ד 14 כפר-חב"ד 6084000, טל' 03-9607588, פקס: 03-9606169

www.chabad.org.il דואר אלקטרוני: chabad@chabad.org.il ISSN 0793-7474 אינטרנט:

"בחד קטירא אתקטרנא ביה"

במשך כל חייו הייתה עבודתו של רשב"י באופן של אחדות עם הקב"ה • הקב"ה ברא את האדם מלכתחילה באופן שהאדם והתורה ומצות שמקיים יהיו כשני דברים 'נפרדים' • רשב"י נתן את הכוח לכל אחד ואחד שקיום התורה ומצוות שלו יהיה בשלימות, באופן שנעשה עמם דבר אחד "ביה אחידא" • בלימוד התורה – שאין לו באותה שעה שום דבר אחר בעולם, ובענייני העולם – לראות "בכל דרכיך" את ה"דעהו" • משיחת כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

ונשנה בכל שנה ביום זה?⁷
על-פי הידוע שמכל מאורע צריך יהודי לקחת הוראה בעבודת ה', ועל-אחת-כמה-יזכמה מדבר הקשור ליהדות, תורה ומצוות (תורה מלשון הוראה)⁸ – צריך להיות גם לימוד והוראה בעבודת ה' מל"ג בעומר, יום ההילולא ויום שמחתו של רשב"י ושל כל בני ישראל, על כל השנה כולה. ויכולים ללמוד זאת מ"מעשיו ותורתו ועבודתו" של רשב"י, שמתגלים ומאירים ביום ל"ג בעומר.

ב. מסופר בזוהר⁹, שביום הסתלקותו (ל"ג בעומר) אמר רשב"י ("פתח רבי שמעון ואמר"): "אני לדודי ועלי תשוקתו¹⁰, כל יומין דאתקטרנא בהאי עלמא בחד קטירא אתקטרנא ביה בקב"ה, נשמתו ביה

א. ל"ג בעומר הוא יום הסתלקות¹ ויום ההילולא² דרבי שמעון בן יוחאי.
זהו גם אחד הטעמים על השמחה בל"ג בעומר, כידוע שרשב"י אמר של"ג בעומר (יום הסתלקותו) הוא יום שמחתו³, ולכן "מצווה לשמוח שמחת רשב"י"⁴ ביום זה – יום ש"כל מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו" עולה למעלה⁵, ונתגלה ומאיר "בבחינת גילוי מלמעלה למטה כו' ופועל ישועות בקרב הארץ"⁶, ועל דרך זה חוזר

(1) פע"ח שער ספה"ע פ"ז. ובכ"מ.

(2) אדרא זוטא – זח"ג רצא, סע"א. רצוב. וראה גם זח"א ריה, סע"א. וראה ד"ה להבין עניין ההילולא דרשב"י – בסה"מ אתהלך לאזניא עמ' א. סה"מ תקס"ד עמ' קא. מאמרי אדמו"ר האמצעי ויקרא ח"ב עמ' תרסו ואילך. סה"מ תרנ"ד עמ' רסא ואילך. סה"מ תרע"ח עמ' רצא ואילך. ועוד.

(3) שער הכוונות עניין ספה"ע דרוש יב. פע"ח שם. וראה זח"ג שם רפז. רצא, סע"א.

(4) משנת-חסידים מס' אייר פ"א מ"ו.

(5) אנה"ק סז"ך (קמו, א"ב). וראה סידור שער הל"ג בעומר דש, ב"ג. ד"ה להבין עניין ההילולא דרשב"י שבהערה 2.

(6) אנה"ק סכ"ח (קמח, א).

(7) ד"הימים האלה נזכרים ונעשים" (אסתר ט, כח), כפי' האריז"ל (ראה רמ"ז בס' תיקון שובבי"ם, הובא ונת' בס' לב דוד להחיד"א פכ"ט).

(8) ראה זח"ג נג.ב. ועוד.

(9) אדרא זוטא – זח"ג רפח. א. רצב. א.

(10) שה"ש ז, יא.

ושמץ מנהו¹⁸ מהדרך והצינור החדש שרשב"י פתח ("פתח²² רבי שמעון כו' כל יומין דאתקטרנא כו'") - ועד שיהיה אצלו (מעין ד) "כל יומין כו' אתקטרנא ביה בקב"ה, ביה להטא ביה אתדבקות", על-כל-פנים בנוגע לתוצאות הבאות מזה.

ג. ויש לומר העניין בזה:

הקב"ה ברא את העולם ואת האדם בפרט באופן כזה, שמלכתחילה (בגלוי) הוא דבר "נפרד" מתורה ומצוות ועליו להתחנך ואחר-כך לבחור מרצונו ובבחירתו את דרך התורה והמצוות.

ולכן, כאשר כבר מקיים בפועל תורה ומצוות - ייתכן אמנם שמקיימן בשלימותן, הוא לומד תורה ומקיים מצוות, אבל הוא (ונותן ה) תורה ומצוות נשארים שני דברים נפרדים: ישנו ה"אני" וישנו ה"קוני". זאת אומרת שמורגש (גם בשעה שהוא משמש את קונו) שיש מציאות של אדם "אני" והוא (האדם) משמש את קונו.

ועל-אחת-כמה וכמה לא בזמן הלימוד וקיום המצוות, אלא כאשר הוא עוסק במשאו ומתנו כו', מורגשת עוד יותר מציאותו.

עבודת רשב"י (באופן ש"כל יומין כו' אתקטרנא ביה בקב"ה כו' ביה אחידא ביה להטא ביה אתדבקות") פעלה חידוש והכניסה כוח בעבודת כל אחד, שבנוסף לעבודת ה' בקיום התורה ומצוות בתכלית השלימות, תהיה חדורה כל מציאותו בכך, באופן ש"כל יומין" יהיו אצלו מעין "ביה אחידא כו'", שיהיה מקושר ומאוחד עם הקב"ה [ועד מעין ודוגמת רשב"י, שכל מציאותו היתה סימן על הקב"ה, כמו שאמר²³ - "אנא סימנא בעלמא"²⁴].

ד. עניין זה מודגש לכל לראש - בלימוד התורה של היהודי:

אצל רשב"י היתה "תורתו אומנותו"²⁵ (ועד שהדוגמא בש"ס ופוסקים²⁶ על "תורתו אומנותו")

אחידא ביה להטא ביה אתדבקות¹¹. מהלשון "כל יומין כו"¹² מובן, שבכך התבטאה העבודה (העיקרית) של רשב"י כל ימיו "בהאי עלמא" - להיות קשור עם הקב"ה¹³ (אלא שבעת הסתלקותו - הגיע רשב"י לשלימות העבודה). ומכיוון שזהו סיפור בתורה (בזוהר), מובן שיש בזה הוראה לכל אחד ואחד.

ואף-על-פי שרשב"י היה מ"בני עלייה"¹⁴, עד שאם אחד הוא "אנא הוא דכתיב¹⁵ צדיק יסוד עולם"¹⁶, ורוב בני ישראל אפילו אינם בדרגת רשב"י ("הרבה עשו כו' ישמעאל ועלתה בידם כרשב"י ולא עלתה בידם"¹⁷) - ואם כן "מי הוא זה ואיזהו"¹⁸ שיכול להתדמות לרשב"י, וללמוד מעבודתו, ובפרט העבודה ד"אתקטרנא ביה בקב"ה, ביה אחידא כו'", שאפילו רשב"י הגיע בשלימות לזה רק בעת הסתלקותו -

מכל-מקום, מכיוון שכל אחד יש בו כוח של רשב"י [כמובן מזה שרשב"י הוא ניצוץ משה רבינו¹⁹, וכל אחד יש בו בחינת משה²⁰, הפועל אצלו עד למעשה בפועל²¹] - יכולים ללמוד ממנו ולקחת נתינת כוח לפעול על-כל-פנים "אפס קצוהו

11) כן הובא בכ"מ בדא"ח (ראה לקו"ת תבוא מג, סע"א. המשך תרס"ו ד"ה ויכולו (ס"ע מד ואילך). ועוד). והוא חיבור דב' מאמרי רשב"י באדרא זוטא (שבעה עה"ט) "בחד קטירא אתקטרנא כו'" ו"נשמתי ביה אחידא כו'".

12) וכן מובן ממה שאמר (זח"ג שם) "מסתכל הוינא כל יומא בהאי קרא דכתיב בה' תתהלל נפשי ישמעו ענווים וישמחו, והאינא אתקיים קרא כלא, בה' תתהלל נפשי ודאי דהא נשמתי ביה אחידא ביה להטא ביה אתדבקות" - דאף שדווקא "האינא (בשעת הסתלקותו) אתקיים קרא כולא", אבל כיוון ש"מסתכל הוינא כל יומא בהאי קרא", מובן, שרשב"י השתדל כל ימיו להגיע לדרגה זו, ובודאי הגיע לזה (עכ"פ מעין זה) בחייו (אלא שהשלימות בזה ("קרא כולא") נתקיים דווקא "האינא").

13) והדיוק "בחד קטירא" - ראה לקו"ת ואתחנן יב, סע"ב. סידור עם דא"ח קסג,א. ועוד.

14) סוכה מה,ב.

15) משלי י,כה.

16) זח"א רנה, סע"א.

17) ברכות לה,ב.

18) ע"ד מ"ש בתניא (פמ"ד - סג,א) בנוגע למשה רבינו.

19) עמק'המלך סב,ד. וראה גם סידור שם ד,ש,ב, שז,ב, ובכ"מ. וראה זח"ג קלב,ב.

20) תניא רפמ"ב. מברכות לג,ב.

21) "ליראה את ה' אלוקיך ללכת בכל דרכיו ולאחבה אותו ולעבוד את ה' אלו לשמור את מצוות ה' גו'" (עקב י,ב).

22) ראה ד"ה כי כאשר השמים תרע"ח. ובכ"מ.

23) זח"א רכה,א. וראה סה"מ תקס"ד עמ' קי. אוה"ת ויחי שנט,א ואילך. המשך תרס"ו עמ' קנט. סה"מ תפר"ח עמ' מג. ועוד.

24) ועד שנאמר "מאן פני אדון ה' דא רשב"י" (זח"ב לח,א. נתבאר בסה"מ תקס"ד שם עמ' נב ואילך. ועוד).

25) שבת יא,א.

26) שבת שם. תושב"ע ושו"ע אדה"ז או"ח סו"ס קו. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ד-ה.

היא מ'רשב"י וחבריו").

מצד סדר העולם (על־פי תורה) יכול יהודי ללמוד תורה, אבל אין זה "אומנותו"²⁷, "אומנותו" על־פי תורה יכולה להיות בשאר עניינים (לא בתורה)²⁸, וגם אז הוא מאוחד בזמן הלימוד עם התורה (ובמילא עם נותן התורה) ב"יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו ולא כערכו נמצא כלל כו"²⁹. אבל מכיוון שמתעסק גם בעניינים אחרים, ועד שבהם הוא "אומנותו" – לא ייתכן שהיחוד יהיה בשלימות (הגילוי) בכל היום כולו ובכל העניינים (אלא רק בזמן הלימוד ובתורה שלומד).

מה שאין־כן אצל רשב"י היה החידוש, ש"תורתו אומנותו": לא רק שלמד תורה כל היום כולו, אלא ש"אומנותו" (הקשורה עם כל מציאות) היא תורה. ולכן נתאחד לגמרי על־ידי הלימוד (ביחוד נפלא כו') עם התורה ועם נותן התורה³⁰ – "אתקטרנא ביה בהקב"ה ביה אחידא כו"³¹.

ה. ההוראה הראשונה הנלמדת מכך, שיכול כל אחד ללמוד מעבודת רשב"י – בלימוד התורה שלו:

אף־על־פי שרוב ישראל אינם בדרגת "תורתו אומנותו" במשך כל היום כולו ("הרבה עשו כו' ישמעאל ועלתה בידם כרשב"י ולא עלתה בידם") – מכל מקום, נותן רשב"י שבכל אחד את הכוח, שעל־כ־פניהם בשעות אלו שלומד תורה יהיה מונח בזה לגמרי באופן של "תורתו אומנותו", שמתאחד לגמרי ("ביה אחידא") ושום דבר אינו יכול לבלבלו, כי כאשר לומד תורה אין הדברים המבלבלים תופסים מקום אצלו.

והלימוד הוא באופן שמרגיש שהתורה היא "תורתו" (בפירוש) של הקב"ה, נותן התורה (כי מתקיים אצלו "ברכו בתורה תחילה")³².

(27) ואדרבה – הרבה עשו כו' ישמעאל ועלתה בידם. כרשב"י (תורתו אומנותו) ולא עלתה בידם, כנ"ל בפנים.

(28) ראה קידושין פב, א (במשנה).

(29) תניא פ"ה.

(30) ומטעם זה – גם בתורה עצמה – חיבר רשב"י נגלה התורה ופנימיות התורה (ראה המשך תרס"ו שבהערה הבאה).

(31) ראה המשך תרס"ו שם ס"ע מה ואילך (שמקשר "ביה אחידא" עם "תורתו אומנותו" של רשב"י). וראה גם לקו"ת תבוא מג, א. אוה"ת פינחס עמ' א'קכב.

(32) ראה נדרים פא, א. ב"מ פה, ריש ע"ב. ב"ח או"ח סמ"ז. וראה רבינו יונה – הובא בר"ן נדרים שם. שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס

כולל במיוחד – בלימוד תורתו של רשב"י, פנימיות התורה (מתחיל מ"האי חיבורא דילך דאיהו ספר הזוהר"³³), כפי שהיא מתבארת באופן של "יתפרנסון" מיניה³⁴ בתורת חסידות חב"ד, וגם – לימוד נגלה דתורה ביחד עם פנימיות התורה, שעל זה ישנו הכוח של רשב"י, שחיבר נגלה דתורה ופנימיות התורה³⁵.

ועל דרך זה כשמקיים מצווה – נעשה היהודי דבר אחד עם המצווה ועם נותן המצוות. זאת אומרת שבנוסף לכך שמקיים מצווה בפועל, ניכר עליו כיצד היא חודרת בו לגמרי, ומקיימה מתוך חיות ותענוג וכיוצא בזה, כדבר שהוא חלק מחיותו ומציאותו.

ל. בנוסף לזה ישנו לימוד שני מ"ביה אחידא כו'" בעבודת רשב"י – בנוגע לשאר שעות היום, כאשר עוסק בדברי הרשות, שגם אז צריך להיות מעין "ביה אחידא כו'":

בעבודה בדברי הרשות עצמם ישנן שתי דרגות (על דרך ב' דרגות הנ"ל בלימוד התורה וקיום המצוות: שהאדם ותורה ומצוות הם ב' דברים נפרדים, או שהם דבר אחד):

(א) "כל מעשיך יהיו לשם שמים"³⁶, ש"כל מעשיך" (כמו אכילה, שתייה, שינה, משא ומתן) עושה לשם שמים, עם כוונה שהדבר יביא אחר־כך לעבודת ה'.

(ב) "בכל דרכיך דעהו"³⁷, שבכל הדרכים של האדם ("דרכיך") נעשה "דעהו", לא לשם "דעהו"³⁸, אלא בהם עצמם "דעהו"³⁹, שבדרכים שהאדם הולך בהם בחיי היום יום, בהם עצמם "ידע" את ה' יתברך.

מז.

(33) זח"ג קכד, ב.

(34) לשון התקו"ז ת"ו בסופו. וראה הקדמת המקדש־מלך לספרו. כסא מלך לתקו"ז שם. ועוד.

(35) ראה המשך חייב אדם לברך תרל"ח פכ"ה.

(36) אבות פ"ב מ"ב. וראה רמב"ם הל' דעות ספ"ג. טוש"ע או"ח סרל"א.

(37) משלי ג, ו. וראה רמב"ם וטוש"ע שם.

(38) כפירוש מצו"ד משלי שם: בכל ענייך דע את ה' / ר"ל תן דעתך לחשוב לעשות מעשיך למען יבוא בדבר תועלת לקיים דבר ה'. אבל מפשטות לשון הכתוב "בכל דרכיך דעהו", מובן שה"דעהו" הוא "בכל דרכיך" עצמם.

(39) ראה לקו"ש ח"ג עמ' 907. ועוד.

למדריגה שיודע: ידיעתו היא (לא רק בדרגה של "שמים", אלא) בהקב"ה עצמו⁴⁷. כפירוש הפשוט ב"דעהו" – דע אותו⁴⁸, עצמותו יתברך⁴⁹ ("אמיתת המצאו"⁵⁰).

ועד ש"תכלית הידיעה שלא נדעך"⁵¹, כולל הפירוש בזה – שתכלית הידיעה היא הדרגה ש"לא נדעך"⁵², שיהודי כפי שנמצא במציאותו ("דרכיך", הדרכים שלך, ודרכים לשון רבים), מתקשר ומתאחד עם הקב"ה.

ולהוסיף, שה"דעהו" שצריך להיות "בכל דרכיך" אינה ידיעה בעלמא, אלא באופן של דעת ("דעהו"), מלשון "התקשרות והתחברות (על דרך "אתקטרנא"), שמקשר דעתו בקשר אמיץ וחזק מאוד ויתקע מחשבתו בחוזק בגדולת איך סוף ברוך הוא כו"⁵³, זאת אומרת שזה חודר בכל מציאותו, ועד שנעשה דבר אחד, "ביה אחידא".

(משיחות ל"ג בעומר וט"ו באייר ה'תשמ"ח, התועודיות תשמ"ח חלק ג, עמ' 302-306 – תרגום מידיש)

כמו לדוגמא באכילה: נוסף לכך שאכילתו היא "לשם שמים", בכדי שיהיה לו כוח לעבוד ה' יתברך – יודע, שזה גופא שמקבל כוח מהאכילה, זהו מצד הניצוץ האלוקי שבמאכל [כפירוש האריז"ל⁴⁰ על הפסוק⁴¹ לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי הוי' יחיה האדם. שזה ההלחם מזין ומחיה את האדם אין זה "הלחם לבדו", אלא ה"מוצא פי הוי'" שיש בלחם].

ועל דרך זה בכל ענייני הרשות, "בכל דרכיך", שבהם גופא יודע את הקב"ה.

ובכללות – עליידי שמתבונן (בתורת הבעל שם טוב⁴²), שכל פרט שבעולם, וכל אדם, וכל דרכיו שהולך בהם – מתהווים בכל רגע ורגע מחדש מה' יתברך. ובנוסף להתהוות כל הבריאה כולה, הקב"ה גם משגיח עליהם בהשגחה פרטית⁴³, ועד גם על פרט שבפרט (אפילו על העלה המתגלגל ומתהפך מצד אל צד).

ובפרטיות – שבכל פרט ב"דרכיך", מוצא עניין ב"דעהו", ידיעת ה'. ועל דרך תורת הבעל שם טוב⁴⁴ שמכל דבר (אפילו פרט הכי קטן) שאדם רואה או שומע צריך ללמוד הוראה בעבודת ה' – "דעהו".

החל מהתחלת היום: מיד כשניעור משנתו⁴⁵, ואינו יכול עדיין ללמוד תורה⁴⁶, הרי מיד כשמרגיש שהוא חי, שזהו חלק מ"דרכיך" (מציאות האדם) – מודה להקב"ה, "מודה אני לפניך כו' שהחזרת בי נשמת".

ועל דרך זה במשך כל היום, כל פרט ופרט שבפרט מ"דרכיך", גם בימי החול כאשר עסוק בענייני חול, אינו נשאר כפרט נפרד ונבדל בפני עצמו, אלא עליידי כל אחד מהם נפעל "דעהו".

ז. ויש להוסיף, שהמעלה ב"בכל דרכיך דעהו" על "כל מעשיך יהיו לשם שמים" (נוסף לזה שב"דרכיך" גופא יודע אלוקות) היא גם בנוגע

47) ויש לומר, דשני עניינים אלו קשורים זב"ז: "שמים" הם המדות דז"א ("לקו"ת פ' פשתנו לד. ב. ובכ"מ). ומכיוון שלגבי המידות יש נתינת מקום לנבראים לכן נרגשים הם למציאות, ובמילא העבודה היא רק "לשם שמים", משא"כ לגבי עצמות אוא"ס שלמעלה ממקור לנבראים – מציאות הנבראים עצמה היא אלקות, ולכן העבודה היא "בכל דרכיך דעהו".

48) להעיר ש"בכל דרכיך דעהו" בא בהמשך למש"כ לפניו (פסוק ה) "בטח אל הוי'", דהוי' הוא שם העצם (פרד"ס ש"ט. מו"נ ח"א פס"א ואילך).

49) להעיר מהמבואר לעיל שבכל דרכיך דעהו הוא ע"י ההתבוננות בהחידוש יש מאין בכל רגע – והרי החידוש יש מאין הוא רק בכוח העצמות (אגה"ק ס"כ).

50) וכלשון הרמב"ם בריש ספרו: לידע שיש שם מצוי ראשון כו' אמיתת המצאו כו'.

51) ראה בחינות-עולם ח"ח פ"ב. עיקרים מ"ב סוף פ"ל. של"ה קצא, ב.

52) ע"ד הפירוש ב"ידעתי הייתי" בניחותא (ראה ס' השיחות ה'ש"ת עמ' 26 ואילך. וראה סה"ש תש"ה עמ' 85. תש"ג עמ' 63. שיחת ש"פ אהו"ק. ועוד).

53) תניא ספ"ג.

40) ל"ת להאריז"ל ר"פ עקב.

41) עקב ח.ג.

42) הובא בשערייה"א פ"א.

43) ראה כתר-שם טוב הוספות סקכ"ו ואילך.

44) ראה כש"ט שם סק"ט ואילך.

45) סיפור אדה"ז בתחילתו.

46) תושב"ע וש"ע אדה"ז ס"א ס"ו.

ההוראה מסיפור רשב"י לערב הגאולה

להתכונן לגאולה אפילו בפעולה קלה

מסופר בגמרא, שכאשר רשב"י ורבי אלעזר בנו יצאו מן המערה, "חזו אינשי דקא רבי זורעי" (חורשים וזורעים). אמר, מניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה וכו', עד ש"בהדי פניא דמעלי שבתא (בערב שבת לפנות ערב) חזו ההוא סבא דהווה נקיט תרי מדאני אסא (חבילות של הדס) ורהיט בין השמשות. אמרו ליה הני למה לך, אמר להו לכבוד שבת. (אמרו ליה) ותסגי לך בחד, (אמר להם) חד כנגד זכור וחד כנגד שמור. אמר ליה (רבי שמעון) לבריה, חזי כמה חביבין מצוות על ישראל. יתיב דעתייהו (נתיישבה דעתם)". כלומר: כאשר רבי שמעון ורבי אלעזר בנו ראו יהודי רץ בערב שבת ואוחז הדסים בידו לכבוד שבת, אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור – בטלה הקפיда שלהם, ועלידי זה נתאפשרה יציאתם מן המערה וכניסתם לעולם באופן שיוכלו לפעול בעולם.

וכיוון שפעולתם בעולם היא גילוי פנימיות התורה [שהתגלותה בעולם שייכת רק לאחר יציאתם מן המערה], שעלידי זה באה גאולה שלימה ואמיתית, כמו שכתוב ברעיא מהימנא, "בהאי חיבורא דילך דאיהו ספר הזוהר כו' יפקון ביה מן גלותא" – נמצא, שבמאורע זה ("חזו האי סבא דהווה נקיט תרי מדאני אסא כו'") התחילה הגאולה השלימה והאמיתית.

ומזה מוכן גם בנוגע לעבודתנו בימינו אלה – שעכשיו צריכים אנו לגמור ולסיים הבאת הגאולה השלימה והאמיתית – שיש לימוד והוראה מסיפור הנ"ל, על־דרך הריצה בערב שבת עם שני הדסים, כדלקמן. והעניין בזה:

נמצאים אנו – כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר – בערב שבת לפנות ערב ("פֶּאָר נֶאָכְט"), בסמיכות ממש להגאולה, ובמילא, צריכים להיות מוכנים ל"שבת", להתכונן ולהיות ראוי לקבלת פני משיח צדקנו – שלזה צריך הכנה רבתי, להיות מוכן בכל ריבוי העניינים ד"הלכתא רבתא לשבתא", הן בנוגע ל"זכור" והן בנוגע ל"שמור".

ועל זה באה ההוראה מסיפור הנ"ל – שכיוון שעומדים "בהדי פניא דמעלי שבתא", ואין פנאי לתקן ולהשלים כל העניינים ד"הלכתא רבתא לשבתא", ומה גם שאי אפשר לדרוש מיהודי שטרוד ומיוגע ("פֶּאָרִיאָגט און פֶּאָרהָרעוועט") בענייני העולם שיהיו אצלו כל פרטי העניינים ד"הלכתא רבתא לשבתא" – לכן מספיק לרוץ עם שני הדסים כו', כלומר, להחליט שרוצים לקיים הן ה"זכור" והן ה"שמור", ולהתחיל בעשיית פעולה קלה בזה (כלקייחת שני הדסים, אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור), ועלידי זה פועלים שתומשך בעולם הגאולה השלימה והאמיתית (כמו שהייתה התחלת הפעולה בסיפור הנ"ל בזמנו של רשב"י).

(משיחת ל"ג בעומר ה'תשי"א, תורת־מנחם כרך ג, עמ' 97:98 – בלתי מוגה)

הרדב"ז – רבי דוד בן זמרא

ביטויים והתייחסויות לגדלות אישיותו • מבעלי הקבלה עליו סומכים בתורת החסידות מתאים לשיטת האריז"ל • על פסקו בבן א"י שנסע לחו"ל • ביאור הרבי על קושיית הרדב"ז בעניין הוכחת יעקב את שמעון ולוי בהריגת אנשי שכם • וכיצד לשיטת הרמב"ם ולביאור הרדב"ז, גם הזוכה לחלק ונחלת ה' צריך לעשות כלי לפרנסתו? • הצצה לפירושי הרדב"ז במשנתו של הרבי • רשימה ראשונה

בקשה דחופה

במכתבי הגניזה החרסונית נמצא מכתבו של הרה"ק ר' אברהם המלאך בנו של הרב המגיד ממזריטש מיום ד' לפרשת מקץ תקל"ב, אל כ"ק רבינו הזקן ובו מבקש ממנו בשם אביו, לרכוש עבורו את כרכי שו"ת הרדב"ז מהדורת אמשטרדם ולמהר בשיגורם (נדפס ב'התמים' עמ' 659-660): "בפקודת כ"ק אאמו"ר י"נ אם שיהיה באפשר לקנות בעדו תשובת רדב"ז כל החלקים דפוס אמשטרדם דוקא, יקנה אותם בכסף מלא כי נחוצים המה לכ"ק אאמו"ר י"נ מאד, אבל רצון קדשו שאם יקנה אותם ישלחם על ידי שליח תיכף ובלי יעכבם בידו עד אשר יבוא אי"ה על שבת שירה כמדובר..."

אגב: בהזדמנות (ליקוטי שיחות כרך לד עמ' 106 הערה *) ציין הרבי כי "פירוש הרדב"ז [=על הרמב"ם] לראשונה" נדפס "בדפוס ווארשא" ווילנא".

כתר תורה

"היה לו כתר תורה, לאור פלפולו ילכו ההולכים בחשך ותשובותיו לכל שואל מכל העולם, ובביתו ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד, וכתב העושר אוצרות מרגליות ותרשיש וספיר וכתר שם טוב עולה על גביהם, ושפט את ישראל במצרים ארבעים שנה בירושלים וצפת ת"ו כ' שנה" – כתב החיד"א על רבי דוד בן זמרא ב'שם הגדולים' אות ד' ס"ק טז בערכו, וממשיך:

"פניו כפני האר"י, אין לפניו לא עולה ולא משוא פנים ולא מקח שוחד לפניו יכרעו שרים נדיבים וישתחוו. ורוח ה' נוססה בו והלך לעיר הקודש ירושלים ת"ו לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו כי קדוש הוא כמלאך ה'..."

במקומות נוספים מזכיר החיד"א בנשימה אחת את "שני המאורות הגדולים רבוואתין בתראי הרב רבינו דוד ן' זמרא ומהר"י [רבי יוסף] קארו" (ברכי יוסף אורח חיים סימן תפט ג'). וכן: "שני המאורות הגדולים הרדב"ז ומהר"י קורקוס" (פתח עינים לחולין קיט, ב).

הלכה כמותו בקבלה

באדר בית דין נפנין לחפש ולבדוק על צרכי ציבור ועל ענייני ההקדשות וכו' – המשיך הוא אפוא, בהלכות כלאים.

ב. "כלאים" כולל מינים רבים, נמצא שכלאים מהווה כלל לפרטים רבים, בעוד שפאה מהווה עניין פרטי.

והרבי מקשה על שני נימוקיו של הרדב"ז: על הנימוק הראשון: ביאורו של הרדב"ז מתבסס על תחילת הפרק האחרון של הלכות ערכין וחרמין, ואילו סיום אותו פרק עוסק בפזזור ממון לענייני קדושה (הקדשות). טבעי היה יותר שכהמשך לזה יבואו הלכות מתנות עניים שהתחלתן היא במסכת פאה; מה גם שהשייכות של כלאים היא עניין צדדי (בגלל ט"ו באדר).

על הנימוק השני: הלכות פאה הן חלק מ"הלכות מתנות עניים", הכוללים "כל מיני" מתנות עניים (פאה, לקט, שכחה, מעשר עני, צדקה כו') – חזרת הקושיא למקומה: למה אין הרמב"ם נוקט בעקבות "סדרם בכתוב" ומקדים "הלכות מתנות עניים" ל"הלכות כלאים"?

מבאר אפוא הרבי ביאור משלו: הסדר בו נקט הרמב"ם מכוון לפי דרך העיסוק בתבואה: בתחילה הלכות כלאים – שהינם הלכות הנוגעות באופן הזריעה; פאה ושאר מתנות עניים (ואגב גרר – גם שאר מתנות עניים כמעשר עני וצדקה) שייכות הן לזמן הקצירה; ואילו תרומות, מעשר, מעשר-שני, נטע רבעי וביכורים הן לאחר מירוח התבואה.

ומסיים בהלכות שמיטה ויובל, מכיוון שבאים לאחר "שש שנים תזרע גו'", אחת לשבע (וחמישים) שנים.

"לפסוק... נגד הרדב"ז"!

ויש שהרבי נזעק לכבודו של הרדב"ז: מעשה בכך ארץ ישראל שנסע עם רעייתו לחו"ל למשך שנתיים ושאל את אחד מחשובי הפוסקים באותה תקופה, איך ינהג לעניין בן א"י הנמצא בחו"ל לעניין יום-טוב שני של גלויות. נענה הלה עלידי אותו פוסק לנהוג יום אחד. בינתיים הסתבכו העניינים והלה הבין כי הוא

בהתוועדות פורים תשכ"ד (תורת מנחם כרך לט עמ' 178) התייחס הרבי לאישיותו של הרדב"ז ואמר:

"גדלותו של הרדב"ז ("מיטן רדב"ז קען מען זיך ניט פארפירן"...) [=לא ניתן 'להתחכם' עם הרדב"ז] (להיותו מראשי מפרשי הרמב"ם, ומה גם שכתב ספרים גם בקבלה, וספריו הובאו במאמרי חסידות בין ספרי הקבלה שסומכים ידיהם עליהם, להיותם מתאימים אליבא דהלכתא לקבלת האריז"ל החי, שהלכה כמותו בענייני קבלה".

בהזדמנות נוספת בשנת תשכ"ט (שיחות קודש תשכ"ט כרך ב' עמ' 4129) מזכיר הרבי את הבית יוסף והיותו ממפרשי הרמב"ם, [וכן] הראב"ד... ועל-דרך-זה הרדב"ז שהינם 'עמודי ההוראה והפוסקים בישראל'.

פתרון לסדר תמוה

כפורים תשכ"ד שם (הערה 263) נאמר: "... אפילו הראשונים ממפרשי הרמב"ם, כמו בהלכות כלאים, שעמד על זה הרדב"ז, מראשוני מפרשי הרמב"ם".

בבואו לפלפל בנושא, ציין הרבי כי למרות גדלותו של הנ"ל "הרי בלימוד התורה יכול כל אחד לנסות ולומר סברא כו'".

הדברים נסובו על סידור הלכות הרמב"ם בספר זרעים (לימים הוגהו הדברים עלידי הרבי ונדפסו בליקוטי שיחות כרך י"ז עמ' 225 ואילך), שבו מקדים את הלכות כלאים להלכות פאה (פרקים הראשונים של הלכות מתנות עניים) – היפך מסדרם במשנה, שפאה ודמאי קודמים לכלאיים – והיפך מסדרם בכתוב (קדושים יט, ט. שם, יט)! הרדב"ז מסביר לכך שני נימוקים:

א. הרמב"ם סידר הלכות כלאים מיד לאחר הלכות ערכין וחרמין, בעקבות משנה בריש מסכת שקלים שבה נאמר: "בחמשה עשר בו כו' ועושין כל צרכי הרבים וכו'" ומסיימת המשנה: "ויוצאין אף על הכלאים". ומכיוון שבתחילת הפרק האחרון של ערכין וחרמין כתב הרמב"ם "בחמשה עשר

וגם ביאור דברי המכילתא על הפסוק "ויהי בחצי הלילה" (א) "ויצרו חלקו", (ב) "יודע עתותיו ושעותיו הוא חלקו" – בשו"ת הרדב"ז חלק א' סימן תתי"ד, זכה לביאור הרבי על פי פנימיות התורה (ליקוטי שיחות כרך ג' עמ' 869-869).

ויכוח עם פר

חז"ל מספרים (במדבר רבה פרשה כג, ט) על המשא ומתן שהתנהל בין אליהו הנביא והפר "שעלה לשם הבעל" וסירב תחילה, ועל תשובת אליהו אליו שאף הוא גורם לקידוש ה'. ומציין הרבי (ליקוטי שיחות כרך טז עמ' 416 בהע' 53), כי על פי ביאורו של הרדב"ז (סימן אלף סו) יובן מדוע סירב הפר שוב גם אחרי תשובתו אליו "כשם כו", כי קידוש ה' הוא מצד ה"כוונה" ולא בכוחו של הפר למטה.

משיטת הרדב"ז (חלק א' סימן עו) בפירוש הגמרא (שבת סט, ב) "היה מהלך במדבר ואינו יודע אימתי שבת, מונה ששה ימים ומשמר יום אחד" שהיום השביעי הוא מדאורייתא – מוכיח הרבי (ליקוטי שיחות כרך ח' עמ' 52-53), שקביעות השבת היא בהתאם ומכוח המניין שספרו בני ישראל, שלכן אותו אחד שלא ידע אימתי שבת, נקבעת השבת אצלו לפי המניין שלו. ובעניין הקדמת תפילין של יד לתפילין של ראש [כאשר הוציא של ראש תחילה] (ליקוטי שיחות כרך יט עמ' 51) מביא הרבי (שם הע' 22): ולהעיר גם משו"ת הרדב"ז ח"א סימן תקכ"ט שמכיוון שהוא מחויב לקשור של יד תחילה עדיין לא הגיע זמן של ראש ("דאין בכאן מעביר... עדיין לא הגיע זמן של ראש").

שווה – אצל מי?

ישנו דיון הלכתי לגבי דברים הצריכים שווה פרוטה, האם נקבע הדבר לפי שוויון אצל הנגזל או אצל הגולן. ומציין הרבי (ליקוטי שיחות כרך יט עמ' 113) לשו"ת הרדב"ז (חלק א' סימן לו) שם מדובר כשזרק לה חפץ בפחות משווה פרוטה וכשהגיע אליה נעשה שווה פרוטה אם מקודשת,

עלול להישאר בחו"ל תקופה נוספת, ושאל את הרבי האם פסקו של אותו פוסק עדיין בתוקפו, והרבי הגיב (ליקוטי שיחות כרך יז עמ' 504):

תמוה ביותר לפסוק כהפריחדש (סימן תסח [=סק"ג שתלוי רק בדעתו לחזור]) נגד הרדב"ז [=סימן עג שבעקר דירתו עם אשתו ובניו אף על פי שדעתו לחזור – לא נקרא דעתו לחזור], שהוא [=הרדב"ז] דווקא שהובא לפסק הלכה בכל האחרונים; מגן אברהם (סימן תצו), באר היטב, רבנו הזקן, ערוך השולחן, משנה ברורה, נימוקי אורח חיים (להגה"צ ממונקאטש)..

וסיים הרבי:

ולדעתי פשיטא שינהג יום טוב שני של גליות.

כניסה לטהרה

בעניין חליצת תפילין במוסף של ראש חודש מציין הרבי (ליקוטי שיחות כרך יט עמ' 459) לשו"ת הרדב"ז חלק ד' א'קנא (פ).

וכן בביאורו את הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פרק ג' הלכה יז. הלכות שגגות פ"ט ה"ג) – דן בתשובות הרדב"ז חלק ו' ב' אלפים צד.

בשו"ת הרדב"ז חלק ה' (ב' אלפים רג) כתב, שמזה ששאלו (בסיום מסכת טהרה) בבן השונמית (מהו שיטמא) דווקא מוכח, דסבירא ליה שכן הצרפית לא מת. והרבי מציין (ליקוטי שיחות כרך ח"י עמ' 241 הע' 20) לשורת מקבילות כמו הרד"ק ומפרשי המורה נבוכים, ומאידך כותב שהאברבנאל ותרומת הדשן סבורים להיפך.

ומעניין לעניין דומה: הרמב"ם מבאר ש"מחוסרי כפרה חסר ולא גמרה טהרתו", ומסביר הרבי (ליקוטי שיחות כרך ז"ך עמ' 80) בהתבסס גם על שו"ת הרדב"ז (ללשונות הרמב"ם – סימן אלף תעט (קו)), שאין הפירוש שהוא עדיין טמא אלא רק שחסר בטהרתו (וראה שם עמ' 81 הע' 15 *ובשוליי הגליון).

כיוצא בו מצאנו בעניין מילה, טבילה והבאת קרבן בגר (ליקוטי שיחות כרך כ"ו עמ' 164): המילה (הסרת הערלה) מוציאתו מטומאת עכו"ם, והטבילה מכניסתו לקדושת ישראל (ראה שו"ת הרדב"ז חלק ג' סימן תתק"ז).

אפשרות לעשות זאת אלא "במרמה" – עדיף היה להימנע מכך, שכן הדבר יביא לחילול ה' בעיני העמים.

ב. כדי למנוע חילול ה', היה על בני יעקב להרוג את אנשי שכם בגלוי – להודיע בפרהסיא כי הם חייבים מיתה, ולצאת אליהם במלחמה גלויה מתוך ביטחון כי ה' יעזרם ללא שימוש בדרכי מרמה.

חלק גם בעולם הזה

בהתוועדות י"ב תמוז תשכ"ד ביאר הרבי בצורה מפורטת ונרחבת (תורת מנחם כרך מ' עמ' 225 ואילך) את דברי הרמב"ם בהלכה בסוף הלכות שמיטה ויובל. כאשר הגיע (שם עמ' 234) לפיסקה "ויזכה לו בעולם-הזה דבר המספיק לו" אמר כדלהלן:

נוסף לכך ש"ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים", היינו שחלקו ונחלתו הוא באלקות – הרי הוא זקוק גם לפרנסה גשמית.

והרמב"ם אזיל לשיטתו, שאין לאדם להשליך את עצמו על הציבור כפי שהאריך בפירוש המשנה "ולא קרדום לחתוך בה" (כמובא בפירוש הרדב"ז כאן), כך שאינו יכול להתפרנס מהעניין ש"לשרתו ולעבדו", אלא לצורך פרנסתו צריך לעסוק במלאכה (ראה רמב"ם הל' תלמוד תורה פרק ג' הלכות ט"א). ועל זה מוסיף הרמב"ם שהקב"ה יזכה לו בעולם-הזה (להרויח בעולם – פירוש הרדב"ז) דבר המספיק לו...

גם במכתבים מאותה תקופה (אגרות קודש, כרך כג עמ' רכ בשולי הגיליון; שם עמ' רלג) מציין הרבי בקצרה נקודה זו:

תומיך גורלי: רק תומיך, כי צריך להיות מלאכה מעט... וכדיוק הרדב"ז כאן. אבל קשה דאם כן אינו "כמו שזכה לכהנים". ואולי מכאן ראיה להכסף-משנה (בהלכות ת"ת פ"ג ה"ט) דיש-לומר דהרמב"ם שולל רק את המשים אל לבו כו'. ולכן יש' ב' אופנים: ה' מנת חלקי, או תומיך גורלי. ואין-כאן-מקומו.

ומוסיף הרבי עוד כי הרי"ט אלגאזי הלכות בכורות (פרק ה' אות נא) מדמה זאת לדברי התוספות במסכת כתובות (ד"ה לא צריכי-כתובות ל, ב):

כאשר מישוהו גזל תרומה כו' משלם כל מה שנהנה, שסברת התוספות היא "דכיון דזה נהנה בהנאת מעיו שיעור שוה-פרוטה משלם כל מה שנהנה, כיון שעל-כל-פנים הוא נהנה בשוה-פרוטה אף דלבעלים לא היה שוה-פרוטה".

מכות בבני ישראל?

"ולפלא [על הרדב"ז] שאינו מזכיר תירוצו של הרב אבן עזרא (ז, כט) על קושיא זו (דאם כוונתו שתירוץ הראב"ע אינו מתקבל – העיקר חסר מן הספר)", כך מגיב הרבי (ליקוטי שיחות כרך י"א עמ' 31 הע' 36) כשמצטט את תשובת הרדב"ז (חלק א' סימן תתיג) נגד האבן עזרא – וקובע כי מכות דם צפרדע כינים לא היו בבני ישראל!

אחים – לצרה

כמי שהיה "תדיר נושא אלומותיו של הרמב"ם ז"ל", בלשון החיד"א על הרדב"ז ז"ל (ברכי יוסף, אבן העזר סימן ג' אותה ה'), טבעי אפוא שהרבי נדרש לדבריו פעמים רבות:

הרמב"ם בהלכות מלכים ספ"ט כתב שסיבת הריגת אנשי שכם (בראשית לג, ל) היתה, משום שנתחייבו במיתה "שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנהו". והקשה הרדב"ז: אם-כן, מדוע אפוא הוכיח יעקב את שמעון ולוי על הריגתם את אנשי שכם. והאריכו בזה המפרשים, וכפי שמסיים הרדב"ז: "ודברים הרבה נאמרו בתירוץ קושיא זו, ואין להאריך".

בליקוטי שיחות (כרך ה' עמ' 152) מתרץ הרבי את הרמב"ם, כי טענת יעקב נסובה לא כלפי עצם ההריגה של אנשי שכם, אלא על הדרך שבה נעשה הדבר, שגרמה לחילול השם בעיני הגויים.

ביאור הדבר אפשר בשני אופנים: למרות חיובם של אנשי שכם במיתה, אם אין

פרשת בחוקותי

אם בחוקותי תלכו (כו,ג)

שלוש משמעויות למילת 'בחוקותי': (א) חוקה על־שכלית, (ב) עמל תורה (רש"י), (ג) מלשון חקיקה. ושלושתן קשורות זו בזו. חוקה – על יהודי לעסוק בתורה מתוך קבלת־עול, בגלל שהקב"ה ציווהו ללומדה ולהבינה, ולא בגלל הטוב־טעם השכלי שבה. עמל תורה – מי שעוסק בתורה בגלל ציווי הבורא מתייגע ועמל בה הרבה יותר מכפי רגילותו וטבעו (ואילו הלומד מחמת הנועם השכלי שבתורה אינו מתייגע אלא לפי מדת הנועם שמרגיש). חקיקה – המתייגע בתורה מתאחד עמה עד שנהיה דבר אחד איתה, כאותיות החקוקות על האבן, שהן דבר אחד עם האבן.

(לקוטי שיחות כרך ג, עמ' 1012)

* * *

שתהיו עמלים בתורה (רש"י)

ביאור הקשר בין עמל תורה לבין חוקה על־שכלית: (א) יש להתייגע בתורה מעל ומעבר ממה שהשכל מחייב. (ב) מי שמתייגע בתורה בא לידי הכרה שגם הדברים שהשיג והבין הם בעצם למעלה מהשגה. וכמאמר הידוע: "תכלית הידיעה שלא נדעך".

(לקוטי שיחות כרך ז, עמ' 319)

* * *

מה הקשר בין 'תלכו' לבין עמל תורה?

אלא על הלומד להוסיף ביגיעתו מיום ליום, תוך הליכה ועלייה תמידית ברמת העמל. עמל התורה של אתמול, אף אם היה עד מיצוי הנפש ממש, אינו מספיק כבר להיום.

(לקוטי שיחות כרך ג, עמ' 1024)

* * *

נאמר במדרש (ב"ר פ"ה) שחמש הפעמים 'אור' המופיעים בתחילת פרשת בראשית מכוונים כנגד חמישה חומשי תורה: "ויאמר אלוקים יהי אור" – בראשית; "ויהי אור" – שמות; "וירא אלוקים את האור כי טוב" – ויקרא, שהוא מלא הלכות רבות (המאירות עיניו של אדם, ולפיכך נכפלו בו שני תוארים, אור וכי טוב, מת"כ); "ויבדל אלוקים בין האור ובין החושך" – במדבר; "ויקרא אלוקים לאור יום" – דברים. מכיוון שחומש ויקרא מרובה בהלכות, לו נאה ולו יאה להסתיים עם פרשה ששמה מורה על עמל תורה, שכן כדי לעמוד על בורין של הלכות אלו יש צורך בעמל ויגיעה מיוחדת.

(לקוטי שיחות כרך ז, עמ' 1305)

הלכות ומנהגי חב"ד

שבת קודש פרשת בחוקות יחזק

י"ז באייר

לעליית 'שלישי' (שבה קריאת התוכחה) עולה הבעל-קורא, ומעצמו (בלא שקוראים לו 'עמוד' וכו'), ומברך לפניו ולאחריו¹. לאחר מכן – מברכים אותו² בשמו, כרגיל. קוראים את פסוקי התוכחה בקול נמוך, אך באופן שישמע הקהל היטב את הקריאה (חוץ מהפסוק 'וזכרתי את בריתי' – כו, מב – הנקרא בקול רגיל). בפסוק 'ואף גם זאת' (כו, מד) חוזרים לקרוא בקול רגיל³.

(1) ספר המנהגים עמ' 31. לוח כולל-חב"ד.

(2) בענין אמירת 'מי שבירך': העיריני ח"א שבאג"ק (ח"ב עמ' שכו, 'שערי הלכה ומנהג' ח"א עמ' קפו) כתב הרבי 'בענין נוסח ה'מי שברך', הנה במקום שנוהגין לאומרו (כי כמדומה בליובאוויטש לא נהגו כן [ייתכן שלא נהגו כן רק כדי שלא להכביד על רבותינו, והרבי מוכיר זאת כאן רק כדי להסביר מדוע אין לו ידיעה ישירה בנושא]) הנוסח היותר מדויק שראיתי הוא בסידור 'תורה אור' [ראה שערי-הכולל פרק כו ס"ה]. עד כמה שזוכרים, בנוכחות הרבי לא אמרו כלל 'מי שברך' לעולה לתורה (מלבד לילדת ולרפואה שלימה), ובכלל אין רגילים לומר זאת בבית-חינו ובישיבות ת"ת אלא כשנדבו תרומה או כשיש צורך מיוחד לכבד מישהו, משא"כ בשאר מנייני חב"ד רגילים לברך כל עולה (העיריני הרה"ח ר' יוסף-יצחק שי' אופן מליקוטי לורי'צחק, אג"ק עמ' רו, שהורה אודות עליית הרבי לתורה בשבת שלפני הנישואין 'הנה אחר עלייתך לתורה יברכוך בני שברך כו' ויאמרו בעבור שבאיו ואמו) (בשמותם ושמות אבותיהם) נדבו צדקה בעדו וציוו לברכו כו' אמנ"). ולהעיר, שרבותינו בדרך כלל לא היו מתערבים במנהגי ביהכ"נ (ראה אג"ק ח"ג עמ' קנד ועוד, 'התקשרות' גיליונות: תכח עמ' 19, תלד עמ' 19, תלט עמ' 17 ושי"ג).

(3) כדעת הפר"ח סי' תכח ס"ז, קיצור שו"ע סי' עח ס"ד ועוד, הובאו בס' 'בין פסח לשבועות' פ"ד סנ"ד ואילך, וכמנהג האשכנזים, ולא כמובא שם מפע"ח ושער הכוונות שהאריז"ל היה קורא זאת בקול רם כמנהג הספרדים (וב'רשימות הרב"ש' מיום י"ג אדר תרע"ה מובא שגם הרה"ק הרז"א ע"ה, אחיו של כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע, היה קורא בקול רם. וראה 'היום יום', זו אלו, בסופו). ואכן הרה"ח ר' ישראל גורדון סיפר, שפעם – בשנים הראשונות לנשיאות הרבי – קרא את התוכחה בניגנה כרגיל, והעיר רבינו (ע"י המוכיר הרה"ח ר"ל גורנר) מדוע האט זיך ישראל היינט

בפסוק האחרון של הפרשה, המסיים את כל ספר ויקרא, נהוג לעמוד. רצוי שהקורא יפסיק קמעה לפני תחילת הפסוק, כדי שהציבור ישמע היטב את קריאת הפסוק. בסיום הספר אומר כל הציבור, ואחריו הקורא ואיתו גם העולה לתורה:⁴ "חזק חזק ונתחזק"⁵.

אומרים 'אב הרחמים' גם אם יצא כן לאחר חצות היום⁶. יום התוועדות.

'ב'שבת חזק' כדאי לקשר זאת [את סיום קריאת החומש] עם התוועדות מיוחדת (בהוספה על ההתוועדות שבכל שבת "להקהיל קהילות בכל שבת ושבת"), כהמנהג בכמה וכמה קהילות קדושות בישראל שב'שבת חזק' מכינים הגבאים 'קידושא רבא', ובוודאי יחזקו ויחדשו מנהג זה בכל המקומות – שבה יוסיפו באמירת דברי תורה (וגם קבלת החלטות טובות, להוסיף בלימוד התורה וקיום המצוות בהידור), ויוסיפו בהשמחה ד'גמרה של תורה' (סיום ספר שלם בתורה, על-דרך השמחה שעושים לגמרה של התורה כולה בשמחת תורה)...⁷

צוזונגען ביי דעם (תוכחה)!! (=מדוע 'שורר' היום ישראל בקריאת התוכחה)!! – ס' 'לקט הליכות ומנהגי ש"ק עמ' 74).

(4) ספר המנהגים, שם. לוח כולל-חב"ד. ודלא כמ"ש בס' שולחן הקריאה פכ"א שהעולה לא יאמר 'חזק', מחשש הפסק. והטעם: "כי הוא שייך לקריאת הסיום (ראה שו"ע אדמו"ר סי' קסז ס"ט). [ולא רק הקהל מברכו, אלא] גם הוא [העולה] אומר [זאת לקהל], כי נוסחא שלנו היא ונתחזק" – אג"ק ח"ד עמ' יד. וראה הנסמן מסעי, לאחרונה בגיליון תתל"ג הערה 1.

(5) סידור אדמו"ר במקומו. (6) כידוע בשם כ"ק אדמו"ר מהור"צ נ"ע, שרק בעש"ק אחר חצות א"א תחנון בשחרית מפני התפשטות קדושת ש"ק לזמן זה, אבל במקרים אחרים כיו"ב אומרים תחנון (ראה 'התקשרות' גיליון תקס"ז עמ' 15 ותקס"ט עמ' 16), והרי אמירה זו שייכת לשחרית – הרב יוסף יצחק שי' אופן. (7) ספר השיחות תש"נ ח"א, עמ' 233.

במנחה אין אומרים 'צדקתך'⁸.
פרקי אבות - פרק ד.

יום ראשון

ח"י באייר - ל"ג בעומר⁹

אין אומרים תחנון¹⁰.
אין מסתפרים גם בל"ג בעומר, מלבד תספורת-
מצווה לילדים¹¹.

(ילד שנולד לאחר ל"ג בעומר עד ערב חג
השבועות ועד בכלל, עורכים את תספורתו בערב

החג¹²).

יום הילולא של התנא רשב"י. יש נוהגים
להדליק ריבוי נרות בלילה בבית הכנסת (ובארץ-
הקודש נהגו הכול ב'הדלקות' פומביות)¹³ ועושים
שמחה "בכל לב ונפש"¹⁴, כי רצונו הוא שישמחו
ביום זה¹⁵.

ביום זה יש לתת צדקה בהוספה מיוחדת¹⁶.
נהגו לאכול ביצים בל"ג בעומר¹⁷. בבית אביו
של הרבי נהגו לאכול חרובים, לזכר החרובים
שמהם ניזונו רשב"י ורבי אליעזר בנו במשך זמן
היותם במערה¹⁸.

"עת סגולה היא, להתעוררות ולתוספת אומץ
בגילוי והפצת פנימיות התורה, שבדורנו נתגלתה
במעיינות החסידות ותורתה"¹⁹.

יש הדגשה מיוחדת על 'אהבת ישראל' ביום
זה²⁰.

"השייכים לזה, צריכים לסדר נסיעה
למירון, אבל לאיך גיסא, אין מההכרח שתסיע
כל הישיבה... והנשארים יארגנו התועדות
במקומם"²¹.

8 לוח כולל-חב"ד, ע"פ סידור אדמוה"ז, לפני "למנצח... יענך".
בשו"ע אדמוה"ז סי' תצג ס"ה מבואר, שהנהגה זו מתאימה להדעה
זו שהאבילות פסקה כבר בליל ל"ג, ולפיה מותר (להסתפר ו) לשאת
אשה בליל ל"ג בעומר. הוראת הרבי משנת תשי"ד (אג"ק ח"ח עמ'
שיח, 'שערי הל' ומנהג' או"ח ח"ב עמ' קסה) ש"מפני חילוקי הדעות
שיש בזה כמבואר באחרונים - יש לעשותה [את החופה] ביום ל"ג
בעומר אבל לא בליל אור לל"ג בעומר". ולכאורה היא "משנה
ראשונה", כי בשנת תשל"ז אמר הרבי ('שערי הל' ומנהג' ח"ה עמ'
קו, משיחות קודש תשל"ז ח"א עמ' 703) שעריכת נישואין בליל
ל"ג בעומר תלויה בב' הדעות הנ"ל, והכרעת אדמוה"ז בסידורו
היא כדעה השניה. ו**מעשה רב בליל ל"ג בעומר תשמ"ט** שהרבי
הזכיר בשיחה, שבל"ג בעומר עצמו מוסיפים בשמחה, ועושים שתי
חנותות "כפליים לתושייה" כפי שהתקיים שם בפועל (התועדויות
תשמ"ט ח"ג עמ' 178).

והנה במחצית-השקל שם ס"ק ג כ' שא"א תחנון ממנחה, ומ"מ
ממתנים למחר לתספורת, וכן המנהג במירון בכל החוגים, שאע"פ
שא"א תחנון ממנחה, ממתנים ל'חלוקה' עד אחרי תפילת וותיקין
(ועד"ז בס' 'בין פסח לשבועות' עמ' רמ בשם ס' א"י, ועמ' שמו הע'
יב). אמנם בשו"ע אדמוה"ז הביא בטעם השמחה בל"ג בעומר רק
את מה שתלמידי ר"ע פסקו מלמות, ולא את עניין הילולא דרשב"י
(ראה לקוטי שיחות חכ"ב עמ' 138), ולכן לענין תחנון נוהגים
כהוראת רשב"י לשמוח ביום זה.

9 בעומר - למרות שנוסחנו הוא לספור 'לעומר' - כי כשנינו
לנוסחנו לא הקפידו לשנות גם בתאריכי מכתבים וכדומה, ונשאר
הנוסח הישן (אג"ק ח"א עמ' רט). במקום אחר כתב הרבי רמז
בדבר: בספרי פולין מובא ש'ל"ג בעומר' בגימטריה 'משה' - להעיר
דרשב"י "היה ניצוץ משה", ונתעלה לאותו אור שקיבל משה
כשעלה לקבל לחוות שניות" (עמק-המלך ס"ב ד', ועל-דרך זה
בכמה מקומות) - לקוטי שיחות ח"ז עמ' 337.

10 סידור אדמוה"ז לפני "למנצח... יענך". וראה שו"ע אדמוה"ז סי'
תצג סו"ס ה. השלמות הדברי נחמיה' לשו"ע סי' קלא ס"ח [נדפסו
בהוספות לשו"ע הישן ח"א עמ' 357].

11 ראה שו"ע סו"ס תצג. 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' רפג"ד. וראה
שם עמ' רפד אודות נישואין. ובשנים האחרונות ע"פ הוראות הרבי
עורכים נישואין ביום זה, גם ללא סיבות מיוחדות.

12 אג"ק כרך יב עמ' תמא (למי שנולד בל' אייר - 'אוצר' עמ' רס).
13 בעבר נהגו בהדלקות גם בירושלים ובחברון, ורבתינו השתתפו
בוה - אג"ק אדמו"ר מהורש"ב ח"ג עמ' יד, סה"ש תרצ"ט, עמ'
330. לפרטי המנהג וטעמיו, ראה ס' 'בין פסח לשבועות' פ"ח סט"ו
ואילך. אג"ק ח"י עמ' רס.

14 אג"ק אדמוה"ז ח"א (הוצאת קה"ת, ברוקלין תשמ"מ), עמ' קיז.
15 לוח כולל-חב"ד, ע"פ לקוטי שיחות חלק ד עמ' 1304 ועוד,
מה'משנת חסידים', החיד"א וכו'. וראה 'התועדויות' תשמ"ה
ח"ג עמ' 1994: "ביום זה - **דבר פשוט** הוא שצריכים כולם להיות
בשמחה גדולה", עיי"ש. בקשר למנהגים העתיקים בשמחת רשב"י,
ראה גם המובא בספר-השיחות תש"נ ח"ב, עמ' 460.

16 'התועדויות' תשמ"ה ח"ג, עמ' 2017. וראה גם 'התועדויות'
תשמ"ח ח"ג, עמ' 319.

17 ועל הרבי מסופר, שנהג לאכול ביצים שקליפתן נצבעה בשעת
הבישול בצבע חום - 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' רפ. [בד"כ עשה זאת
הרבי בחדרו. אך בהתועדות ל"ג בעומר תשל"ל היתה מונחת ביצה
קשה על השולחן, ובשעת התועדות חתך אותה הרבי לארבעה
חלקים, ואכל ממנה. וראה 'אוצר מנהגי חב"ד' ס"ע ערה].

18 'התועדויות' תשמ"ב ח"ג, עמ' 1395.

19 אג"ק חלק כ עמ' רכג.

20 'התועדויות' תשמ"ז ח"ג עמ' 362, ועוד.

21 'שערי המועדים - ספירת-העומר' סי' צד, וש"נ. וראה בשיחת
מוצש"ק אמור, אור לפסח-שני תשל"ח סי' ד, שבספרים מובא דבר
פלא, שאותם שהיו בל"ג בעומר במירון, הרגישו שמחה מופלגת,
עד שאין זה מובן כלל בדרך הטבע, אך כך הוא הרגש האדם שם

בעומר²⁸], ונותנים להם מיני מתיקה שישמחו את ליבם, וכל זה [נעשה בשעה המתאימה ללימוד תורה] משום "עת לעשות לה'..." שעלידי זה נוסף בחינוכם ביתר שאת וביתר עוז²⁹.

בימינו עושים זאת בתהלוכות ובכינוסים לילדי ישראל ברוב עם ובפרסום גדול, בכל אתר ואתר³⁰. כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו היה משתתף לפעמים בתהלוכה ובכינוס ואומר שיחה מיוחדת לכבודם, ועודדם ביותר. בדרכו להציון הק' היה נוסע ל'שדה' שבו התכנסו הילדים, ושוהה שם מעט ואחר-כך ממשיך אל הציון³¹.

"אצל אדמו"ר האמצעי היה ל"ג בעומר מימים טובים המצויינים. היה יוצא לשדה בעריכת סעודה

"אצל חסידים היו נוהגים לשבת להתוועד בל"ג בעומר לפנות ערב, בין מנחה למעריב²².

גם נשי ובנות חב"ד יערכו היום התוועדויות²³. בהתוועדות זו עורכים מגבית של צדקה²⁴.

* הרבי עורך²⁵ "להוסיף בתורה, עבודה וגמ"ח - עליהם העולם עומד, והרי רשב"י עליו נאמר 'וצדיק יסוד עולם'... נתינה לצדקה במספר ח"י - והרי ל"ג בעומר הוא ח"י באייר (ראשי תיבות: אברהם, יצחק, יעקב, רחל, שכוללת כל ד' האמהות). בעבודה - מזמור ל"ג בתהילים, ספר דוד בן ישי בתור נעים זמירות כל בני ישראל. בתורה - בפרשת השבוע, ובפרט בחלקו המיוחד ליום זה [השיעור בחת"ת]...".

* מנהג שפשט בכל תפוצות ישראל: ביום ל"ג בעומר אוספים את כל הילדים, ומסבירים להם מענייניא דיומא, אודות רשב"י וכו'²⁶. אחר-כך יוצאים עימם לטיול אל השדה [המנהג שהתינוקות - גם הבנות²⁷ - יורים בקשת בל"ג

טובות, וגדול הזכות וכו', עכ"ל. ק. (ופשוט שאין שייך בזה 'לא לבש' (ראה רש"י נזיר נט, א ו"ש) שהרי קשת המשחק אינה דומה לכלי נשק כלל, ומה גם בימינו שאין מצוי כלל השימוש בזה כנשק). (28) מנהג זה הובא ונתבאר בס' בני-יששכר מאמרי חודש אייר מ"ג פ"ד, ובספרים שהובאו בס' 'בין פסח לשבועות' פ"ח סל"ו. וראה 'תורת-מנחם' תש"א ח"ב עמ' 77. לקוטי-שיחות, כרך לו, עמ' 121, הערה 5 באריכות.

(29) 'התוועדויות' תשד"ח ח"ג, עמ' 1727, 'התוועדויות' תשמ"ז ח"ג, עמ' 268.

(30) 'כינוס' בבית-חינוך היה כבר בשנת תש"ג. את צורת ה'פאראד' - צעדה המלווה בשלטים וכרזות - לבש בשנת תשט"ז (הכינוס התקיים שם לפני התהלוכה). בשנת תש"מ היתה הוראה לערוך תהלוכות גם בארה"ק, ומוסיף והולך מידי שנה בשנה - ראה פירוט השנים ב'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' רעו.

בהגדרת הפרסים שנוהגים לערוך אז, יש להקפיד למלא את הוראת הרבי: "העירוני כמה פעמים, שבכל כיצא-בזה צריכה להיות הגרלה ספרי קודש, וקל להבין". בשנת תשל"ג הופיע בפרסום מטעם צא"ח ילד המקבל 'כדורגל' כפרס העיקרי במבצע של"ה, ובתגובה מסר יו"ר המזכירות, הרה"ח ר' חמ"א חודקוב ע"ה, ליו"ר צא"ח הרה"ח ר"י לייבוב ע"ה, שהרבי אינו גורס כלל פרס זה, ושיש להשמיד את המודעות שכבר נדפסו (ראה לשון המענה ב'התקשרות' גיליון נא עמ' 14). אודות פרסים אחרים, כמו אופניים, מצלמה, טיסה בשמי הארץ וכדומה, הסכים הרבי שאין מניעה, ורק הוסיף "אלא שהספרים יודגשו בהפרסומת" ('התקשרות' גיליון מב עמ' 15-14. 'צעירי אגודת חב"ד' עמ' 298).

אגב, פעם השיב הרבי (ללא קשר לל"ג בעומר) למוסד שערך הגרלה על פרסים יקרי-ערך: "לאאורה, הוצאות הפרסים גדולה וביותר - ועל-פי סברא, גם בהרבה פחות מזה ישנו המקווה [=את התוצאה שלה הם מצפים מהפרסים]".

(31) וכן הציע הרבי לחסידים לעלות על הציון היום, כיוון שקברי צדיקים בכלל הוא במקום העלייה לציון הרשב"י - 'תורת-מנחם' תש"י, עמ' 67. וראה ע"ז בס' 'קב הישר' פרק עא.

בפשטות (ראה גם בס' 'טעמי-המנהגים', עמ' ערה). ומבאר הטעם, מפני שאז התקיים ברשב"י 'בחד קטירא אתקטרנא...', היינו בדוגמת דרגת משה רבינו שבכל אחד ואחד מישראל.

(22) ספר-המנהגים שם, מספר-השיחות תש"א עמ' 119. ושם גם ביאור העניין ע"פ נגלה מהרה"ח ר"ה מפאריש, ובהערה - מכ"ק אדמו"ר נשיא דורנו.

בזמן הצמח-צדק היו עורכים ל'יושבים' [=חסידים שהתעכבו בלויבאוויטש משך-זמן ללימוד תורה ועבודת ה', בלא מסגרת] ולאורחים סעודה גדולה בדגים ובשר לפני ערבית אור לל"ג בעומר (רק הצ"צ עצמו אכל - בלילה - מאכלי חלב) 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' רדע. ועיי"ש עמ' רעטר"פ).

(23) אג"ק ח"ג עמ' מז וח"א עמ' עט. (24) נסמן לעיל הערה 16.

(25) במכתבו מיום א' פ' בחוקותי תשמ"ט "ע"ד הצעת רבים והחלטתם לעשות כן במעשה בפועל", לקוטי-שיחות, כרך לב, עמ' 254. ובשולי המכתב: "נ.ב.: מובן ופשוט שגם לאחר ל"ג בעומר יש לעשות ולהשלים כל הנ"ל, כלמוד פסח שני דמינה אזלינן: 'ניטע קיין פאָרפּאַלן' [=אין דבר אבוד], ובכפליים לתושיה".

(26) וגם הפיוטים שבשחו של רשב"י (כמו פיוט 'בר יוחאי') שלא ראינו שיאמרו אצל רבותינו נשיאנו, קרוב לומר שהיה אצלם במחשבה - 'התוועדויות' תשמ"ז ח"ג, עמ' 271.

(27) במענה למנהלת 'בית רבקה' בשכונת הרבי, שהודיעה שהתלמידות תל' יוצאות לשדה בל"ג בעומר, וישחקו עם קשת כנהוג, ענה הרבי "הרומז גס-כן לקשת [בענן], שהוא סימן לביאת משיח [זח"א ע.ב. והחרים [=המשך] מאמרי חסידות לאדמו"ר מהר"ש משנת תרל"א] עמ' סט), ותשוותיחן על הבשורות

בהמשך ל"ג בעומר, (עוד) כינוס, מסיבה או תהלוכה וכיו"ב, לילדי ישראל... כהמשך ליום שמחתו של רשב"ל"ג בעומר...
 "מובן מאליו שיעשו את הכינוס וכיו"ב³⁴ באופן המותר לכתחילה (בלי שום ספיקות בדבר) בימי הספירה - עליידי שיקשרו זאת לסעודת מצוה - 'סיום' מסכת וכיו"ב, ש'עושין שמחה לגמרה של תורה', או לסעודת מצוה אחרת, שבוודאי ימצאו כמה הזדמנויות בזה..."

34 בפשטות, הכוונה להשמעת כלינגינה כנהוג בכינוסים. וראה שו"ע אדה"ז ס' תצג ס"א, ופסקי תשובות שם הערה 39 בדעת המג"א, שהוא מקור דברי אדה"ז.

קלה, שתיית משקה ואכילת ביצים מבושלות ובניגונים ובריקודים. וראו אז הרבה מופתים", בעיקר בנוגע לפקידה בזרעא חייא וקיימא. וכך נהגו למסור לרבי בקשות בנושא זה ביום ל"ג בעומר, ומשפחות רבות זכו להיפקד בזכות זה³².
 הוראת הרבי³³:

"באם באיזה מקום לא ניתן לארגן כינוס או תהלוכת ילדים בל"ג בעומר, או שלא ניתן לעשות זאת בשלימות... יעשו בימים שלאחרי זה, הבאים

32 ספר המנהגים עמ' 43, מלקוטי דיבורים, כרך ג, דף תקיט,א ו'היום יום' ל"ג בעומר. ביאור בזה בתורת מנחם' תש"י שם, עמ' 60.

33 ליקוט משיחות ט"ו אייר ול"ג בעומר ה'תשמ"ו ס"ב, לקוטי שיחות חלק לו עמ' 122. תרגום מאדיש.

הפצת היהדות: ספר חובה לשליח ולכל יהודי

החובה לקרב יהודים לתורה ואיך לעשות זאת - לאור תורתו והדרכתיו של כ"ק אדמו"ר

הספר מציג את גישתו הייחודית של הרבי לנושא זה, מפרט את שפע הברכות המובטחות לעוסקים בכך, ומביא שלל הוראות באשר לכל ההיבטים בפעולת קירוב הלבבות

ליקוט: הרב **אברהם שמואל בוקיעט** • עריכה: **מנחם ברוד**
 • הוצאת צאגו"ח • 368 עמודים

הפצה: קה"ת, חי.ש. להשיג בחנויות הספרים ובטל' 1700-704120

לזכות
 אנשי החסד הדגולים
 הרה"ח ר' אברהם משה דייטש והרה"ח ר' גבריאל גופין שיחיו
 ולע"נ האחים הרה"ח ר' זלמן יודא ור' יוסף יצחק,
 בני הרה"ח ר' שלום ישעיהו ע"ה דייטש